

Min. Margrethe Vestager
Undervisningsministeriet
Frederiksholms Kanal 21
1220 København K

Ubberup Højskole den 28.9. 1999

Kære Margrethe Vestager

Jeg har gjort mig et par tanker om udfordringer til folkeoplysningen i vor tid. Det er blevet frygtelig langt. Til gengæld håber jeg, at argumenterne er sobre og gennemtænkte.

Der var jo en gang, hvor kampen om sprog næsten kunne identificeres med kampen om territorium, og det var præcis dengang den første højskole blev til. Rødding Folkehøjskoles oprettelse var endog meget sammenvævet med sådanne kampe. Således var Rødding Folkehøjskole en dannelsesinstitution i den forstand, at den skulle omdanne dansktalende bønder til et værn mod det tyske, som på sin side var organiseret i den Slesvig-Holstenske løsrivelsesbevægelse. De skulle i og med at de var danske bønder derved synliggøre de danskes legitime interesser i Slesvig.

Der var ikke enighed i Sønderjylland, om man virkelig via sin skolegang skulle ofre sig for det nationalt orienterede Danmark eller om man snarere skulle tænke på, hvad der betalte sig, og om det tjente befolkningens, bøndernes sag. Således kan man finde forsvarere for, at man på den kommende folkehøjskole skulle lære praktiske ting som tysk, der kunne garantere bønderne en chance i det slesvigske handelsliv samt fag, der skulle gøre bønderne til duelige repræsentanter på stænderforsamlingerne. Stænderforsamlingen var det sted, hvor den almindelige borger kunne gøre indflydelse gældende, men bønder var ofte uskoledede folk, som ikke havde begreb skabt om politik. Man finder også Christian Flors, Kiel-professorens, synspunkt, som vel var, at de nordslesvigske bønders selvbevidsthed skulle vækkes. Det skulle være en selvbevidsthed om lige præcist det at være dansk, så de som gruppering i sig selv kunne være et led i kampen mod slesvig-holstenerne. For Christian Flor var en danificerende skoling af bønderne et middel, mens det for nogle af de andre ildsjæle for skolesagen snarere var sådan, at bondestandens interesser var det afgørende. Her var bønderne målet. Og dog er mål og middel i den Grundtvigsk inspirerede Flor-tænkning ikke til at adskille. Når Flor talte om folkelig oplysning tænkte han ikke på at "flytte" bønderne, men på at gøre dem opmærksomme på, hvor de allerede havde deres rødder. Som danske bønder stod de netop for det

danske, og som sådanne var de målet i sig selv. En nyere tid, som vil vide, at tilhørsforhold og identitet veksler med tiden, og som regner mennesker for snarere at have fødder end rødder, kan et sådant synspunkt forekomme mærkværdigt. Især når baggrunden blandt andet var, at de mellemslesvigske bønders overgang fra dansk til tysk tale var skrækscenariet. Man ville undgå at tabe mere af det danske til den tysksprogede slesvig-holstenske side, men den frygt er der jo kun bund i, hvis man virkelig regner med, at identitet kan veksle over tid. Hvis der altså reelt var noget at frygte, måtte man egentlig regne med, at identitet veksler over tid, og derfor kunne man strengt taget heller ikke samtidigt have den opfattelse, at bøndernes blot skulle gøres opmærksomme på deres tilhørsforhold. Logisk implicit er det, at identitet er noget man opfinder eller skaber, ikke noget man opdager. De nationale dannere må enten have været ubevidste om denne inkonsistens eller også var retorikken om bøndernes og danskernes rødder strategisk tale, der tjente et helt andet formål. Hvis det sidste er sandt, var en del af Rødding Folkehøjskoles *raison d'être*, at den var en propagandainstitution.

Rødding Folkehøjskole var kun en del af en stor bevægelse, hvis subjekt man kan skændes om, men som selv regnede med, at subjektet var folket. Bevægelsens kerne var, at den regnede nationen eller folket for subjekt, og nation og folk kunne kendes på blandt andet sproget, kulturen, historien etc. Hvert folk eller hver nation var kendetegnet ved, at dets individer var del af en fælles historie, havde et fælles sprog og havde fælles kultur. Det var folket, der havde en historie, det var folket, der havde en kultur og det var folket der havde et sprog. Folket eller nationen var det førhistoriske subjekt, hvis status, der således ikke kunne herske tvivl om, mens individer, religioner, klasser eller andre kandidater til posten som førhistorisk subjekt konceptuelt diskvalificeredes.

Det gjaldt derfor for folkeoplysere om at være subjektets medium. Den brede receptivitet var allerede forberedt af almueskolen, som siden 1814 jo havde udbredt det kodificerede danske skriftsprog som fællessprog. For kunstner, for historiker, for lærer, for enhver, der udbredte sig om de folkelige nøgler, sproget, historien, kulturen m.fl., var succeskriteriet om man kunne "ramme", hvor der var modtagelighed og homogenitet. Den i grunden monologisk konciperede nationalt orienterede folkeoplysning begrundede således sig selv. Når jeg kalder konceptet monologisk, er det fordi netop historiens, kulturens og sprogets subjekt, folket, ikke kan diskuteres. I sin selvforståelse er konceptets talsmand nødt til at hævde folkets eller nationen som en førhistorisk størrelse, om det nu er strategisk betinget eller om talsmanden virkelig tror på det. Noget helt andet er, at folk og nation i 1990'erne har vist sig at være uhyggeligt stabile størrelser, uanset deres mulige historicitet.

Markedsføringen af nation og folk var over al måde en succes, men blev jo også gennemført til mindste detalje. Sproget blev dansk, kunsten blev dansk, historieskrivningen blev dansk, der kom danske folkedragter, dansk folkedans, dansk litteratur og Dannebrog blev dansk fremfor kongeligt eller militært. Selv når der blev undervist i rent praktiske fag som husflid og håndarbejde kunne et nationalt element tilstræbes, idet man f.eks. kunne bruge Dannebrog, Mor Danmark eller lignende som motiv i sin broderede

sofapude. Senere skulle det vise sig, at selv Socialdemokratiets retorik blev national, idet alt andet simpelthen var dårlig strategi.

På samme måde foregår og foregik det i mange andre lande. Når Willy Brandt ved Berlinmurens fald kunne hævde: "Jetzt wächst zusammen was zusammen gehört", selvom alle ved, hvor svært die Wessies und die Ossies har det med at skulle være ens; når Bulgarere kan hævde, at Makedonien og makedoner er kunstige størrelser, og samtidigt regne bulgarer og Bulgarien for naturlige størrelser; når vi bagklogt kan hævde, at Jugoslavien jo måtte falde fra hinanden, fordi det bestod af flere nationer, så er det alt sammen tegn på, at den nationale folkeoplysning over hele Europa og sikkert mere til har sejret ad helvede til.

Nu skulle en måske ikke helt uventet sidegevinst i det store politiske spil i det 19. århundrede vise sig. Netop homogeniseringen af for eksempel det danske folk, beredt af for eksempel folkehøjskolerne, viste sig at være svanger med en af forudsætningerne for et mere retfærdigt samfund. Netop ved at være monologisk, at hævde og promovere et fælles sprog blev dialogen mulig. Ikke at det nødvendigvis lykkes, men forudsætningen var der. At man fik et fælles sprog, gjorde det muligt at argumentere og diskutere med hinanden, men det betød selvfølgelig ikke nødvendigvis, at de bedste argumenter vandt eller at diskussioner blev ført i en positiv ånd. Det kunne jo dog nogle gange føre til, at man fuld af forståelse bekæmpede det der var anderledes, hvilket set fra den bekæmpedes synspunkt jo må betragtes som i det mindste uretfærdigt og eventuelt også udemokratisk. At nationer i fuld forståelse bekæmpede andre nationer, er desværre set ofte siden. Men igen: forudsætningen var der.

Når jeg hævder, at et fælles sprog er en forudsætning for et mere retfærdigt samfund, er det fordi jeg betragter det som retfærdigt, når alles interesser plejes bedst muligt. En forudsætning for, at interesser kan plejes, er at de kan findes formuleret i de fora, hvor beslutningerne tages. Netop den forudsætning blev skabt med det kodificerede skriftsprog i Danmark såvel som i alle de andre stater, der bekendte sig til nation og folk. Det kodificerede sprog gør det også uligt lettere, når man vil forklare folk, hvor de skal gå hen, når de eventuelt ønsker at gøre deres synspunkter gældende. Således er det en selvindlysende forudsætning, om man vil forstå hvordan samfundets strukturer fungerer, at netop dette lader sig formidle. Dertil kræves sprog og gerne et fælles sprog.

I protokollen for stænderforsamlingen i Slesvig, 11. november 1842, kan man læse, at den danske delegat Peter Hiort Lorenzen i sin tale vedblev at tale dansk. Stænderforsamlingens sprog var ellers normalt tysk. Netop derfor vakte det opsigt. Hiort Lorensens tale blev et symbol på den danske sag. Nu kunne man jo forsigtigt hævde, at det jo da var temmelig åndsvagt, når nu manden talte fint tysk og når de fleste bedst forstod tysk, at han så absolut ville udbrede sig på dansk. Men det vakte sympati blandt mange dansk-nationalt indstillede. Idag kan det vel også vække sympati, fordi den vedblivende danske tale kan ses som symbol på, at der var nogle, der var udelukket fra samtalen på stænderforsamlingen, som jo i det mindste var en rådgivende forsamling og derfor også menigmands mulighed for at gøre sine

interesser gældende. Forstod man kun dansk, havde man i den forsamling ingen chance. Det er uretfærdigt, men problemet kan løses, om man får lært alle det samme sprog. Det gjorde man, som skrevet. For Lorenzens dansksindede venner faldt det jo sådan ud, at det blev tysk, de skulle lære. Grænsen kom jo fra 1864 til at gå ved Kongeåen, og de dansksindede måtte derpå lære tysk. Når de kunne tysk, kunne de også fremføre deres interesser på et forståeligt sprog, selvom det ikke blev i stænderforsamlingerne. Også i Tysklandene satstede man på ensretning, og også her kan man så sige, at det førte til en af forudsætningerne for, at et mere retfærdigt samfund lod sig ane. Et samfund, hvor enhver kunne formulere sine interesser, og hvor der ovenikøbet var en vis garant for, at det blev forstået.

Her bliver det vel indlysende, at der var een interesse eller en ret, som der i den nationale ensretnings tegn som regel ikke blev plads til. Retten til at tale et andet sprog, end det man havde ophøjet og favoriseret. I Tyskland højtysk, i Danmark rigsdansk. Den monologisk konciperede aspiration, der lå i den nationale folkeoplysning var født chauvenistisk, diskriminerende, udemokratisk og alt muligt andet ondt, selvom den skabte forudsætningen for demokratiet indenfor sine rammer.

Det må vi finde en anden ordning på.

Hvad skal nu al den snak om Rødding Folkehøjskoles tilblivelse til for? Den skal til, fordi vi idag står overfor en kolossal oplysningsopgave, der lader sig sammenligne med den ovenfor omtalte periode. Vore dages Hiort Lorenzen er Poul Nielson, som fornyligt vedblev at tale engelsk ved høringen i Europa-parlamentet i forbindelse med godkendelsesproceduren omkring Europa-kommissionen. Omvendt fortegn godt nok, men stadig den samme problematik, som sætter fokus på, om menigmands synspunkter og interesser i fremtiden vil have en chance for at kunne fremføres i vore dages afløser for stænderforsamlingerne, Europa-parlamentet.

Hvordan får man skabt et samfund (det Europæiske), som er retfærdigt. Hvis demokratiet i sig bærer retfærdighed, kunne man også spørge: hvordan får vi skabt et demokratisk Europa? Demokratisk i den forstand er et samfund, når alles interesser bliver tilgodeset, hvilket kræver, at alle har muligheden for at føre interesser og argumenter frem de rigtige steder. Der må ligge en oplysningsopgave i at gøre dette muligt.

Der er så vidt jeg ved ingen fortalere for en Christian Florsk model for fremme af europæiskhed. Ingen tror på, at der skulle kunne findes et førhistorisk europæisk subjekt, som det blot gælder at afdække. Ingen pædagog ville i alvor sætte det europæiske subjekt, det europæiske folk, den europæisk nation i scene via sofapudemotiver af Unionens flag, Jean Monnet eller den nye Potzdamer Platz i Berlin. Derimod kan man gå mere forsigtigt til værks og gøre opmærksom på Europæiske særegenheder som de evige stridigheder mellem lokal og central magt. Man kan eventuelt ophøje denne kamp til at være det, der kan identificere Europa (Østergård). Denne langt forsigtigere konstruktion lader sig dog ikke sammenligne med det monologiske nationskoncept, fordi den jo netop opererer med mange stemmer. Der er ej

heller mulighed for at markedsføre europæiskhed, om man så blot tænkte det som et strategisk forehavende for at opnå dialogmuligheden indenfor europæiskhedens grænser, eftersom det nok er så som så med receptiviteten inde i de europæiske borgere og befolkninger. Ganske vist har vi allerede til en vis grad et fælles sprog, idet conference- handels- og interrail-engelsk (godt hjulpet på vej af Hollywood) dog er vidt udbredt, men det er jo ikke et sprog, der er markedsført som et emanat af urkraften folket.

En iscenesættelse som den beskrevne er sandsynligvis hverken mulig, ønskelig eller rimelig. Men problemet består: hvordan sikrer man, at vi alle har muligheden for at gøre synspunkter gældende i de fora, hvor fælles beslutninger tages? Hvordan sikrer vi muligheden for, at EU-borgeren ikke bare kan føre sine synspunkter frem i de eksisterende fora, men også at de bliver ført frem som led i en samtale og ikke bare som usammenhængende indslag uden forbindelse med, hvad der iøvrigt bliver sagt i EU-parlamentet m.v.? Hvordan bliver vi alle til stemmer i den samme dialog, som er kendetegnet ved at være mere end monologer, der føres i samme rum?

Det må være en forudsætning, at vi kan gøre os forståelige for hinanden. Derfor kan Poul Nielsens aktion eventuelt bedømmes som heltemodig, fordi han talte det sprog, som flest forstod. Han saboterede ikke forudsætningen for overhovedet at komme i dialog. På den anden side er han skurken, fordi han med sin handling demonstrerer at betragte sproget som redskab. Man kunne fortolke det således, at den yderste konsekvens, om man kun tillægger sproget værdi og betydning i dets egenskab af redskab, må være, at de mere effektive sprogredskaber i længden bør udkonkurrere de mindre effektive sprogredskaber. Det kunne forstås som et angreb på mangfoldighed og forskellighed, som ikke bare af følelsesmæssige årsager men også af hensyn til dialogen er uheldigt. Begrebet dialog giver ikke mening, hvis ikke forskellighederne, som de opbevares i sprogene, bevares. Når jeg alligevel hælder til at betragte Poul Nielson som helt, er det fordi den engelske tale ikke nødvendigvis er forbundet med noget ønske om at skabe et Europa med kun et sprog. Der er efter min mening ikke noget i vejen for, at Europæerne taler og forstår flere sprog. At promovere det engelske, franske eller tyske, er ikke nødvendigvis et angreb på det danske sprog. Derimod er det et angreb på det synspunkt, at det med nødvendighed er et angreb på det danske sprog, fordi det er et angreb på det synspunkt, at kun i identifikationen med det monologisk konciperede nationsbegreb (inclusive sproget) kan individet realisere sig! Om nationen nu er dansk, græsk, polsk eller tysk.

Tilbage til Rødding Folkehøjskole! Christian Flors nationale linie vandt som udgangspunkt på Rødding Folkehøjskole, lagde linien for de danske folkehøjskoler, for dansk folkeoplysning, mens den nationale folkeoplysning i forskellige varianter på samme tid vandt i andre Europæiske lande. Næsten glemt er de vestslesvigske bønder, hvis pragmatiske synspunkter præsten L.C.Hagen gengav i diskussionen om oprettelse af en højskole i Sønderjylland. De ville lære tysk, fordi de derved bedre kunne klare sig på de markeder, hvor deres varer skulle afsættes. Desuden ville de jo blive bedre til at gøre sig i den politiske stænderforsamling. Hiort Lorenzens vedblivende danske tale var en heltegerning derved, at den gjorde opmærksom på, at

visse på forhånd var udelukkede fra deltagelse alene ved sprogproblemer. Men det var mildelst talt uheldigt, at talen også blev et symbol for dem, der betragtede dansk som født modsætning til tysk og slesvigholstensk.

Når vi idag igen er begyndt at arbejde hen over grænserne på forskellige politikområder, så er den dialog som det monologiske nationalitetskoncept ved hjælp af de kodificerede nationale sprog kunne garantere, ikke længere nok. Vi er nødt til at tale med de andre i unionen. Vi er nødt til at satse på den smule engelsk, vi har nogenlunde til fælles og at betragte det som et redskab, der hverken på kort eller lang sigt skal afskaffe alle andre sprog. Idag kan spørgsmålet ikke være, om vi via vor skolegang skal ofre os for en eventuel "europæisk nationalitet" eller om vi snarere skulle tænke på, hvad der betaler sig, og om det tjener vore, de europæiske befolkningers sag. Idag er der kun den sidste mulighed.

Men vi savner skoler, hvor dialogen kan føres. Som beskrevet har vi allerede for en stor dels vedkommende sproget til det, men i en anden forstand er vi ikke myndige borgere. Vi kan ikke fremføre argumenter, som bliver til andet end tilfældige monologer, når vore argumenter ikke har en forbindtlighed med de synspunkter og argumenter, som de står i konkurrence med. Vi er nødt til at kende de andre synspunkter og argumenter. Derfor var det så vigtigt, at hæren, højskolerne, andre skoler og de trykte medier i det 19. århundredes sidste halvdel skabte rum for diskussionerne og kendskabet til de andre. Den dialog og det kendskab til hinanden, der var muligt indenfor det monologiske nationskoncept, trivedes især, hvor alvoren i sagen sattes i scene ved at man i en periode lærte, boede, spiste, sov, arbejdede, diskuterede, festede og elskede sammen. Her kunne blandt andet højskolerne levere varen.

Den vare kan højskoleformen (eller måske efterskoleformen) også udmærket levere idag, uanset at højskoletraditionen er belastet af den noget ekskluderende Florske strategi. Jeg vil derfor gerne foreslå, at du støtter udviklingen af et europæisk højskolesystem, som er baseret på dialog og på at gøre europæere til myndige borgere i den forstand, at vi får kendskab til vore dialogpartnere, som jo udgøres af europæere udenfor vore egne respektive staters grænser, at vi får kendskab til vore dialogpartners synspunkter og argumenter, og at det dialogiske fremhæves så vidt, at europæere forstår, at dette hverken udelukker eller bekæmper muligheden for en endnu større verdensborgerlig myndighed, henholdsvis en statsborgerlig myndighed eller en national identitet, når den blot ikke er eksklusiv.

Det skal være muligt for alle europæere, som jo tilhører eller kommer til at tilhøre et fælles politisk system, for en tid at være højskoleelever.

Det ville være en god løsning, om et sådant system samfinansieredes af medlemsstaterne, af Bruxelles og af den lokale myndighed, i den kommune hvor højskolen var placeret. Der skulle være krav om, at elevskaren var bredt sammensat af befolkninger fra hele Europe, fra land og fra by, fra Nord og fra Syd, fra Øst og fra Vest osv. Det skulle desuden være et optagelseskrav, at eleven forstod skolens sprog, som ikke nødvendigvis behøvede at være

engelsk. Og sådan skulle der selvfølgelig laves en masse regler, og Amsterdamtraktaten skulle måske også revideres.

Indtil noget sådant bliver muligt kunne man jo starte lidt mere beskedent med fra det danske Undervisningsministeriums side at vise vej. Som udgangspunkt kan danske skatteborgere vel ikke pålægges at skulle betale for udlændinges uddannelse. Det er helt rimeligt. Men dermed er vi jo forhindrede i at løfte den ovenfor beskrevne oplysningsopgave. Ganske vist er det muligt at have en vis procentdel udlændinge, som staten og ofte også Demokratifonden så giver tilskud til, så en lille undtagelse er der jo. Men rigtige internationale højskolehold er i højskoleloven helt udelukkede. Jeg kan ikke forestille mig andet, end at du er interesseret i at støtte, at den ovenfor beskrevne oplysningsopgave bliver løftet. Derfor vil jeg foreslå, at man tager brodden af argumentet om, at undervisningsministerielle penge ikke må gå til udenlandske statsborgere, ved at man gør et eventuelt statstilskud afhængigt af, om man kan skaffe en tilsvarende finansiering fra en pengekasse udenfor Danmark. Hvis eventuelt EU, Europarådet, UNESCO eller andre vil støtte et internationalt højskolekursus på en højskole, som tilfældigvis ligger i Danmark, og hvis man dermed henter et beløb til landet, kan danske skattebetalere vel dårligt betragte det som en underskudsforretning.

Dermed kan Undervisningsministeriet være med til at sætte en proces igang, hvor vi skaber europæiske højskoler via dansk lovgivning. Man kunne håbe og satse på, at højskolekurser afholdt i Danmark fik en afsmittende effekt, og at EU-medlemsstaterne fik øje på den mulighed der ligger i kostskoleformen hhv. højskoleformen i forhold til den europæisk integrative proces.

Vi arbejder alvorligt på sagen i ACC (Association for Community Colleges), som fortrinsvis består af tidligere elever på internationale højskolekurser (som var fonds-financierede).

De bedste hilsener

John Petersen, chairperson of the ACC